

Mirosław Slana Miros s

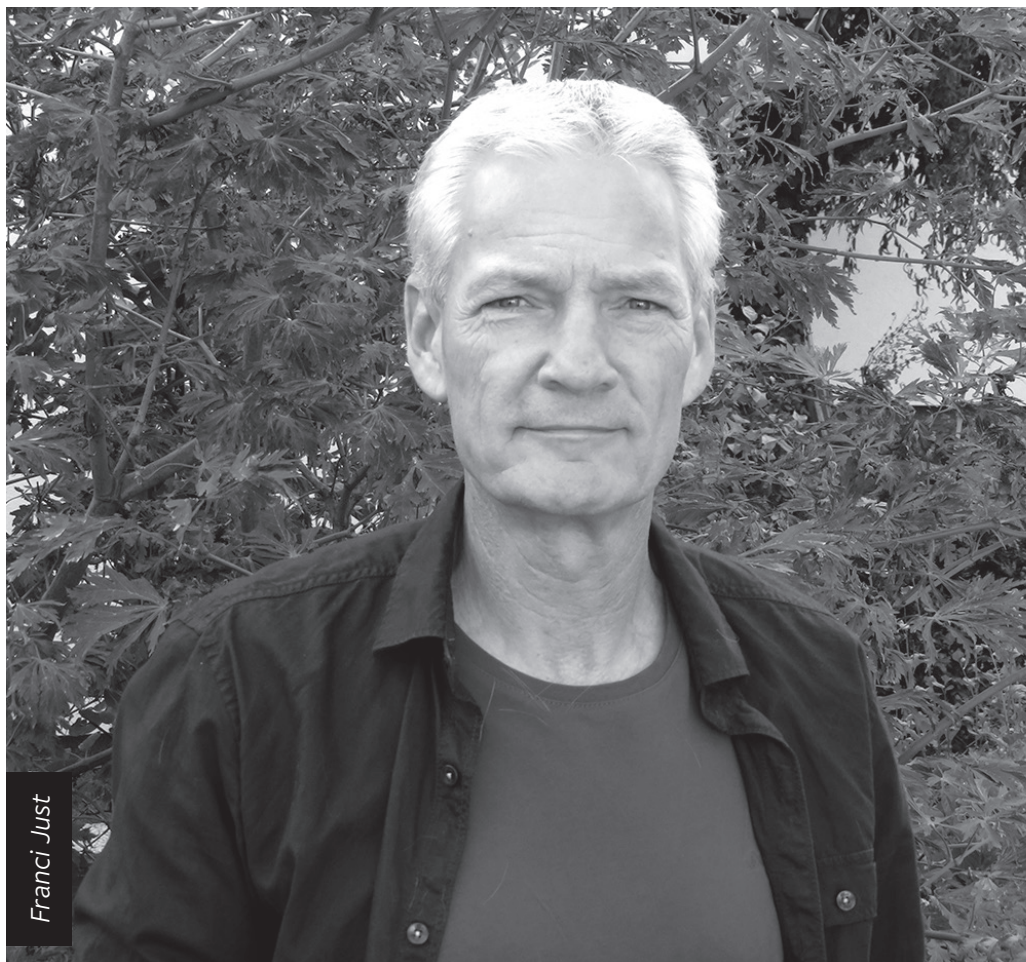
Francijem
Justom

Miros: Ali je bilo v rodnem Podgradu premalo zemlje za preživetje s kmetijstvom ali je vaše poreklo gosposko, pa ste študirali v Ljubljani lagodno in že v šoli težili k ustvarjalnosti?

Just: Podgrad je bil za moje starše in zame, ki sem se jim tam rodil, samo prehodni dom. Nobeden od staršev ni bil iz Podgrada. Tam, v sobici in kuhinji nad veterinarsko postajo, sta mi starša nudila začasno prebivališče. Že v zgodnjih letih sem hrepenel po ustvarjanju in se že zgodaj posvečal pedagoškemu, uredniškemu in mentorskemu delu.

Miros: Torej je bila dolga pot do uspeha, do ustvarjalnega in pedagoškega prijateljstva z Milanom Vincetičem Vincijem, ki je oktobra došel "do slednjih vrat", do vašega članstva v Društvu slovenskih pisateljev, da vas danes uvrščajo med najpomembnejše glasnike, raziskovalce in poznavalce literarne zgodovine panonskega in porabskega sveta. Kako je potekala ta pot od Podgrada do avtorstva znanstvenih del, monografij ...?

Just: Dovolite, da začnem od začetka. Iz otroštva mi je ostalo nekaj spominskih drobcov na takrat makadamsko cesto med Mariborom in Mursko Soboto, ki je vodila skozi naselje in po kateri sem kot triletni kratkohlačnež menda mami večkrat ušel v kakšnih 400 metrov oddaljeno Gamzerjevo

trgovinico. Pravi dom je postala hiša v Gornji Radgoni, ki sta jo starša gradila v počasnem ritmu, kot so ga narekovali prihranki pri plači in odobreni krediti. Moralo je preteči še nekaj vode v Muri in ta je še nekajkrat poplavila Spodnji Gris, kjer je bilo naše naslednje podnajemniško stanovanje, preden smo se lahko preselili v hišo.

Miros: Oče in mama sta torej prišla v mesto s trebuhom za kruhom, da vam omogočita lepše življenje?

Just: Da. Njuna socialna zgodba je pravzaprav zgodba številnih priseljencev iz okoliških hribovskih vasi severovzhodne Slovenije, za katere

na zaplatah rodovitne zemlje ni bilo dovolj mesta in kruha ter so v industrijsko razvijajočem se mestecu iskali svojo pot v svetlo prihodnost, kot je v tistih časih obljubljalo socialistično geslo. Mama, ki je izhajala iz viničarske družine, v kateri je bilo štirinajst otrok, je po nekaj začasnih zaposlitvah dobila stalno službo v Elradu. Na očetovi domačiji sicer ni bilo toliko otrok, na kmetiji je ostal očetov starejši brat, oče pa je postal pismonoša na radgonski pošti. Ja, živeli smo v mestu, se s sestrama Marijo in Alenko ter vrstniki potepali po prašnih radgonskih ulicah, se ob delavnikih vzpenjali proti radgonskemu gradu, v katerem je bila do leta 1974 osemletka. Ampak da bi bil gosposki otrok, ki je živel v izobilju in pozneje lagodno študiral v Ljubljani – daleč od tega. Plači delavke in pismonoše tega pač nista omogočali. Bili smo neke vrste mestni proletariat, ki je zaradi geografske bližine in človeških bližin ohranil tesen stik s kmečkim svetom, iz katerega je izšel.

Miros: Potemtakem ste otrok dveh svetov, malomestnega in kmečkega?

Just: Da. Veliko časa sem preživel pri maminih in očetovih starih starših. Ne le teoretično, čisto praktično sem spoznal ter preizkusil vsa kmečka opravila, bratranec Jožek me je med drugim naučil tudi kositi in *prešati*. Ali bi mi danes ročna košnja šla tako kot v tistih letih, nisem prepričan. Kar pa zadeva *prešanje* na tisti nekdanji *preši s krnico*, *prešpanom* in košem na obročje ter drugimi deli, ki so danes že etnografske raritete, pa bi zagotovo še znal nacentrirati obročje, *zariglavati*, *obesiti vago* in potem dolgo v noč potrpežljivo čakati, da se v kad pod krnico iztečejo zadnje kaplje mošta.

Miros: Po študiju niste šli začasno delat v Avstrijo, ampak kar v Mursko Soboto?

Just: No, da se jadro nostalgije in emocij, ki jih oziranje v preteklost priključuje, ne bo preveč napelo, naj pot do začasnega dela v Prekmurju, kot ste ga poimenovali, skrajšam: med študijem na ljubljanski slavistiki in primerjalni književnosti se nama je z ženo Slavo zgodilo tako, da je najprej prišla kravica in šele nato štalica. Prvi sin Črtomir je namreč študentski otrok in štalico smo našli v Murski Soboti, kjer so v takratnem izobraževalnem "kombinatu", Srednješolskem centru tehniško-pedagoške usmeritve z okoli 1.600 dijaki, potrebovali veliko učiteljev, tudi slaviste. Tod sem se tudi поблиže spoznal z Vincijem. Od leta 1982 sem na tej šoli, ki se je v tem času sicer razdelila na gimnazijo in tehniško šolo, začasno delo je prešlo

v stalno naselitev v Prekmurju, tako da se je dediščina dvojnosti iz otroštva nadaljevala na drugi ravni: socialna pripadnost malomestnemu in kmečkemu svetu je prešla v geografsko-kulturno pripadnost Prlekiji in Prekmurju.

Miros: Vaši *Panonski književni portreti* izpričujejo, da ste dihali s kulturo prekmurskih in porabskih ljudi. So vam bili Prleki manj zanimivi?

Just: Še preden sta izšli prvi dve knjigi *Panonskih književnih portretov*, ki res obravnavata prekmurske avtorje, je pomurski tednik Vestnik objavljajl mojo literarnozgodovinsko "nadaljevanko" *Panonski portreti*, v kateri sem predstavil tudi avtorje iz Prlekije. Sicer pa še nisem povsem opustil načrta, da bi *Panonski književni portreti* po prekmurskem imeli tudi prleški del. Sem pa pri študiju prekmurskega in prleškega gradiva ugotovil, da so prleški avtorji relativno dobro umeščeni v slovensko literarno zgodovino in kulturno zavest, k čemur ste pripomogli tudi vi z vašimi natančnimi in doživetimi zapisi o Vrazu, Flegeriču, Freuensfeldu in drugih piscih. Za prekmursko gradivo pa se je izkazalo, da so njegovi dotedanji preučevalci skoraj povsem zaobšli leposlovna besedila, pisana v prekmurskem knjižnem jeziku. Literarnozgodovinska obdelava teh besedil se mi je zdela kar pomembna raziskovalna tema in upam, da mi je s knjigama *Med verzuško in pesmijo* ter *Verzuši, pripovedavke in zmenje 1* vsaj deloma uspelo pobarvati to belo liso na slovenskem literarnem zemljevidu. Ampak tema še zdaleč ni izčrpana. Podobno velja tudi za Porabje, ki je od zamejskih prostorov v slovenski zavesti najmanj prisotno. S knjigo *Besede iz Porabja, besede za Porabje* sem želel pokazati, da ima Porabje poleg etnografsko-jezikovne in še kakšne specifične tudi svojo literarno preteklost in sodobnost, z vodnikom *Porabje* pa sem želel ta del slovenskega zamejstva nekoliko približati matičnemu prostoru in mu razširiti pot v slovensko zavest.

Miros: S kakšnimi nameni ste leta 1991 izdali pedagoški publikaciji *Miklošičeva zlaganka* in *Miklošičeva mapa*?

Just: Publikaciji je izdalo Slavistično društvo Pomurja ob 100-letnici rojstva jezikoslovca Franca Miklošiča in sta bili kategorizirani kot pomožno učno gradivo pri pouku slovenščine v osnovnih in srednjih šolah. Njun temeljni namen je bil predstaviti Miklošiča in primerjalno jezikoslovje slovenskim šolarjem, ker teh informacij takrat v šolskih učbenikih niso mogli dobiti. *Zlaganka* je bila namenjena osnovnošolcem, ki so iz nje spoznali pojme, kot so jezikoslovje, primerjalno jezikoslovje, slovanski

jeziki, slovnica ipd., *Mapa* je bila za srednješolce, razlagala je, kaj je primerjalno jezikoslovje in katere metode uporablja, kako se je ta jezikoslovna disciplina razvijala, seznanjala jih je tudi z jezikovnimi družinami, slovanskimi jeziki in slovenskimi slovnici ter glavnimi Miklošičevimi deli s področja primerjalnega slovanskega jezikoslovja. Sestavni del mape je tudi prikaz jezikov na zemeljski obli in zemljevid z označenimi rojstnimi kraji najvidnejših pokojnih slovenskih jezikoslovcev.

Miros: Porabje in Prekmurje z Vincijevim Goričkim danes povezuje bolj ali manj brajdovec, tam, v zakotju, na kokošjem grebenu zemljevida, odmaknjenem od kulturnega središča.

Just: Morda so tisti, ki to pravijo, zaužili preveč brajdovca in jim je zameglil pogled. Ali pa so pripadniki jurišnih enot urbanih kulturnih napihnjencev, ki še niso bili v Porabju in so si o tamkajšnjih ljudeh ustvarili zmotno predstavo ruralnih eksotov, ki da igrajo na pastirske piščali in bajajo po pašnikih. Daleč od tega. V tem bojda zakotju je, mimogrede, Slovenski dom, v katerem potekajo številne kulturne prireditve in vsako leto odmevna mednarodna likovna kolonija, razstavna dvorana v njem pa je likovno središče celotnega Monoštra in širšega območja. Porabje je prav zaradi svojih jezikovnih, kulturnozgodovinskih, etnografskih in kulinarčnih posebnosti že lep čas kulturni in turistični cilj številnih Slovencev iz matične domovine, porabska kulturna društva, zbori in skupine se povezujejo s sorodnimi v Sloveniji in ta jim vračajo obiske. Seveda se srečujejo tudi Porabci in Prekmurci. Ne samo pod brajdami, njihove vezi so kulturne, športne, strokovne; člani porabskih pevskih zborov so tudi pevci iz Prekmurja, porabske gledališke in folklorne skupine nastopajo v Prekmurju in prekmurske v Porabju, v porabske šole in vrtce prihajajo učiteljice in vzgojiteljice iz Prekmurja ... Povezave so številne in raznolike, še zdaleč nisem naštel vseh, drugo vprašanje pa je, koliko zmorejo prispevati k izboljšanju narodnostno-jezikovnega položaja v Porabju, prepričati Porabce o vrednosti materinščine. Uh, koliko bi pripomogel k dvigu praktične vrednosti slovenščine v Porabju, k okrepitvi njene ekonomske moči kakšen industrijski obrat na Goričkem, kjer bi se lahko zaposlili tudi Porabci in se hitreje kot v porabskih šolah naučili slovensko! Pa ga ni. Svojevrstna ironija in grenko socialno ogledalo današnje Slovenije je, da je takšen obrat, v katerem so Porabci in Prekmurci sodelavci, tovarna usnja na avstrijski strani, v njej pa lahko utrjujejo znanje – nemškega jezika.

Miros: Kdo je uveljavil politično voljo za omejitev slovenščine v Porabju, da tam redkokdo še zna kak slovenski stavek?

Just: Sedanji jezikovno-kulturni in narodnostni položaj v Porabju ponuja veliko razlogov za črnogledost, za tolikšno pa vendarle ne. Lahko vas pomirim: Slovenci v Porabju še znajo slovenske stavke povezovati v zložene povedi in iz njih tvoriti besedila. Ne samo porabski izobraženci, tudi preprostejši ljudje pišejo v tednik Porabje, objavljajo v Porabskem koledarju, govorijo po Radiu Monošter, igrajo v gledaliških predstavah ... Kar pa zadeva omejevalne politične pristope, ki jih omenjate: v preteklosti jih je bilo več, močan negativni vpliv je imela na primer manjšinam nenaklonjena madžarska narodnostna politika, ki je šele z ustavo leta 1972 Slovincem zagotovila rabo maternega jezika, šole v maternem jeziku in ohranitev njihove kulture. Od devetdesetih let naprej, ko sta se Slovenija in Madžarska z meddržavnim sporazumom zavezali k polni podpori manjšinam, politična volja ni usmerjena v jezikovno omejevanje. A kljub temu najnovejše sociolingvistične raziskave kažejo skrb vzbujajoče trende, da se namreč porabska slovenska skupnost asimilira, da upada njena etnolingvistična vitalnost, da med mladimi Porabci slovenski jezik izgublja vrednost in da so pogosto poljezični v jeziku manjšine ali povsem enojezični v jeziku večine, kot temu učenno pravijo raziskovalci. Kje torej iskati vzroke za takšno stanje?

Raziskovalci najpogosteje navajajo spremenjene gospodarsko-demografske razmere in pretrgano medgeneracijsko jezikovno kontinuiteto v porabskih družinah. To seveda drži, a so na to stanje vplivali tudi drugi dejavniki, ki pa se jih raje pomete pod preprogo, kot samokritično prizna. Jih bom kar naštel nekaj: narodnostna mlačnost in šibka jezikovna lojalnost porabskega učiteljstva, narodnostna omahljivost in upogljivost porabskih političnih organizacij, poklicno slovenstvo, izgubljeni etnični kompas porabske duhovščine. Ob dejstvu, da porabska šola v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je še bil čas, znova ni prepoznala identitetne in jezikovno-kulturne funkcije porabsčine in je ni vključila v jezikovni pouk kot naravnega zaveznika na poti h knjižni slovenščini. Naj navedem dva primera. Po določilih Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin, s katerim je slovenščina dobila status enakopravnega jezika in pravico do javne rabe na zahtevo manjšinske samouprave, bi lahko državna slovenska samouprava pri zaposlovanju kot pogoj zahtevala znanje slovenskega jezika in tako vplivala na utrditev položaja slovenščine, vendar – bodi povedano kratko in jedrnat – tega ne prakticira. Duhovnik Ferenc Merkli,

po rodu porabski Slovenec, ki je med letoma 2001 in 2010 župnikoval na Gornjem Seniku, je leta 2011 prevedel v madžarščino knjigo Lojzeta Kozarja st. *Premakljivi svečnik*. Madžarski prevod je namenil – porabskim Slovencem in dejanje utemeljeval z mnenjem, da porabsko ljudstvo težko razume “knjižno rejč”. Očitno je Merkli pozabil, da je na primer 4. julija 2010 v cerkvi v Števanovcih taistemu porabskemu ljudstvu pridigal v narečno obarvani slovenščini. Ali pa je bila njegova pridiga, ki so jo neposredno prenašali na Radiu Ognjišče, slepilo, medijsko ustvarjanje vtisa, da je v Porabju s slovenščino vse v redu in prav? Očitno je Merkli pozabil tudi to, da bi lahko starejšim porabskim vernikom, ki so pretežno enojezični v manjšinski materinščini ali dominantno dvojezični v jeziku manjšine, kot ugotavljajo sociolingvisti, Kozarjevo knjigo prestavil v porabščino.

Miros: Ali je danes vprašanje jezikovne kulture in javne rabe slovenščine bolj skrb vzbujajoče kot v začetku devetdesetih let, ko ste to področje raziskovali?

Just: Predvsem se je od takrat do danes marsikaj spremenilo, tudi na boljše. Opazno se je povečalo število virov jezikovnih informacij in njihova dostopnost, še zlasti po zaslugi spleta in sodobnih IK-tehnologij. Do svojega jezika imamo bolj sproščen odnos, k čemur je pripomoglo tudi mehčanje pozicije knjižnega jezika kot edinega legitimnega kulturnega in narodotvornega koda. Odnos do t. i. neknjižnih zvrsti jezika, zlasti narečij in pokrajinskih govorov, se je demokratiziral, temu pa nista vselej sledila potrebna jezikovna odgovornost in občutek za mero, tako da nas v kakšnih radijskih kontaktnih oddajah ali na prireditvah znajo presenetiti s prav neokusnimi jezikovnimi popačenji.

Moti me jezikovna servilnost Slovencev, ki tudi takrat, ko jih sogovornik razume, preklopijo na njegov jezik. Pogrešam statusu slovenščine kot državnega jezika ustrezno jezikovno držo nosilcev javnih funkcij. Tega prizora kar ne morem pozabiti: bilo je pred leti sredi radgonskega mostu čez Muro, gornjeradgonski in radkersburški župan sta odpirala mednarodno kolesarsko prireditev, avstrijski župan je svoj pozdravni nagovor povedal v nemščini in so ga povzeli v slovenščini, slovenski župan pa navzočih ni pozdravil v slovenščini, kakor bi upravičeno pričakovali in je zahteval njegov predstavniški položaj, temveč kar v nemščini.

Zelo velik problem je vprašanje rabe slovenščine v slovenskem visokošolskem sistemu, kjer bi nekateri radi dali prednost angleščini, ter funkcijska redukcija slovenščine v znanstveno-raziskovalni sferi, ko slovenski

znanstveniki zaradi sicer nujne vpetosti v mednarodni raziskovalni prostor objavljajo v angleščini, ne pa tudi v slovenščini, zaradi česar v nekaterih strokah že prihaja do terminološkega siromašjenja slovenščine. Ko slovenščina enkrat ne bo funkcijsko poln jezik, ko se bo jezikovna erozija začela v eni zvrsti, obstaja nevarnost, da se bo kmalu razširila na druge zvrsti.

Miros: S Ferijem Lainščkom sta očeta in zdaj grobarja založbe Franc-Franc. Kako je bila ta založba usmerjena?

Just: Ko je Pomurska založba še delovala in vlekla založniški voz v Pomurju, je bil Franc-Francov program naravnani v kulturno promocijo, literarne prireditve in alternativno izdajanje knjig, ki bi v velikih založniških sistemih težje izšle. Ko pa je na začetku tega tisočletja knjižni program Pomurske založbe dokončno usahnil, je bilo treba pokriti čim večji založniški spekter in tako smo založniški program precej razširili. Na kratko povedano: na področju leposlovja in humanistike smo z glavnima zbirkama Križpotja in Misel o slovenski besedi sooblikovali podobo sodobne slovenske kulture, načrtno smo spodbujali raznovrstne strokovne obravnave slovenskega panonskega prostora in domoznansko raziskovanje, ki smo jim odprli knjižno zbirko Podobe Panonije, z zbirko Med Rabo in Muro smo gradili duhovni most med Porabjem in matično domovino, z zbirko Mostovi na meji pa smo slovenskemu večinskemu narodu posredovali literarno ustvarjalnost madžarske manjšine v Sloveniji. Tudi mladinsko leposlovje ni umanjalo, v zbirkah Cicibanija in Mega je izšlo nekaj imenitnih del. Zbirka Novi obrazi je bila rezervirana za izdajo knjižnih prvencev, kar 16 jih je izšlo v njej in večina avtorjev je bila iz pomurskega prostora. Izdajali smo tudi poljudno in priročniško literaturo, katere nosilna zbirka je bila Vse o. Neknjižna produkcija je bila sicer postranska, kljub temu pa se je nabralo nekaj nosilcev zvoka, zloženek, literarno-grafičnih map ipd. Pač pa ni bil postranski prireditveni program: veliko energije smo s Ferijem in sodelavci založbe vložili v promocijo slovenske literature, tako da uspeh ni izostal. Poleg srečanja Viadukt Mura-Mirna, s katerim smo nekaj let povezovali pisatelje iz Prekmurja in Istre, sta zaživela še nacionalna literarna festivala Oko besede, srečanje slovenskih mladinskih pisateljev, in Dialekta, festival slovenske narečne književnosti. Če se še malo potrkam po prsih: "naši" avtorji so bili večkrat nominirani za različne slovenske nagrade, dva sta jih tudi prejela, Feri Lainšček večernico in Marjana Moškrič desetnico. Skratka, v 24 letih delovanja smo izdali natančno 191 knjig in 44 enot t. i. neknjižnega gradiva. Kot avtorji knjig, spremnih besed, recenzij,

ilustratorji, knjižni oblikovalci so z založbo sodelovali ustvarjalci iz vse Slovenije in slovenskega zamejstva, 270 se jih je nabralo.

Miros: Neverjetno, v času, ko imajo naši politiki polna usta kulture, ste pokopali edino založbo na skrajnem koncu Slovenije. Menda je lahko izšla samo prva knjiga iz vaše trilogije, nato je zagodel nekakšen atomski škof Hren?

Just: Za založbo so novodobni škof Hren postale razmere na slovenskem knjižnem trgu ter v nacionalni in lokalni kulturni politiki, ki so se po gospodarski krizi občutno poslabšale. Niti kulturni zanos in delovanje na etični pogon nista več zadoščala za ohranitev izrazito nekomercialnega knjižnega programa, ki je bil odvisen od subvencij. Te so se namreč radikalno zmanjšale, v gospodarsko skrahirani pomurski regiji pa smo lahko napaberkovali le sponzorske drobtinice. Sistematična podpora lokalnih skupnosti je bila iluzija, prodaja knjig pa se je v tistem času v vseh slovenskih založbah opazno zmanjšala. Založniški program smo bili prisiljeni ukiniti in v kulturnem smislu drži vaša prispodoba, da smo založbo pokopali. Če pa pogledam na to z gospodarskega zornega kota, lahko uporabim drugo prispodobo: preprečili smo brodolom in ladjo pravočasno zapeljali v пристanišče, kjer so jo novi morjeplovci preuredili za prevoz drugačnih tovorov. V ekonomskem smislu smo zgodbo zaključili s poravnanimi obveznostmi do vseh deležnikov. V luči nepreštvenih slovenskih stečajnih zgodb se mi zdi to nujno poudariti. Če pa se še malo vrnem k vaši prispodobi o pokopu: razen dveh zapisov, ki sta se spraševala o duhovnih posledicah zaprtja založbe, je dogodek pospremila nekaj osmrtnic v slogu "Založba F-F ukinila založniški program", "Soboška založba F-F zaprla vrata" ipd. Pogrebcev je bilo malo, poleg sorodstva še nekaj žalujočih ostalih. Razen redkim posameznikom zaprtje založbe nikomur v pokrajini ni bilo mar.

Miros: Kako se je rojevala in umirala Dialekta, katere oče in pogrebec ste?

Just: Sem že mislil, da bom lahko slekel pogrebniški suknjič, pa ne bo šlo tako zlahka. Ena od posebnosti in hkrati dragocenosti slovenskega jezikovnega in etničnega prostora je narečna pisanost, narečno ni samo slovensko ljudsko izročilo, nekateri slovenski pisatelji so pisali in pišejo (tudi) v narečju in danes v slovenskem jezikovnem prostoru obstaja tudi t. i. narečna književnost. Ko sem pisal temeljna izhodišča festivala, me je

vodila predpostavka, da narečna književnost ni samo upesnjevanje domačijskih vzgibov in čustev, ni le fabuliranje dogodivščin iz podeželskega miljeja ali ustvarjanje ljudskih veseloiger, ampak je lahko tudi literarno-estetsko domišljeno besedno ustvarjanje. Šest Dialekt, ki so bile prijetna, plodna in strokovno domišljena družjenja ustvarjalcev in poustvarjalcev narečne književnosti ter njenih preučevalcev, je to predpostavko potrdilo. Uspešno smo načenjali stereotipe, da so narečja jezik manj izobraženih in socialno deprivilegiranih, da nimajo zadostnih slovničnih in pravopisnih struktur, da so izrazno preskromna za zahtevnejše leposlovno izražanje, da so v književnosti in filmu pripravna kvečjemu za jezikovno-psihološko karakterizacijo kakšnega vaškega nerodneža ali šaljivca ... Pokazali in dokazali smo, na kratko povedano, da slovenska narečja vsebujejo jezikovni potencial, ki v besedah ustvarjalnih osebnosti lahko zaživi kot kultiviran govor in prepričljiv literarni nagovor. Potem smo jo spričo podobnih razmer, kot sem jih omenjal v zvezi z založniškim programom Franc-Franca, položili k počitku. Morda se bo prebudila še prej kot kralj Matjaž. Pustimo se presenetiti.

Miros: Kje smo danes s prekmurskim založništvom in gospodarstvom?

Just: Kolikor mi je znano, v Murski Soboti deluje založba Ajda, ki je specializirana za izdajanje slikanic. Gotovo imajo izdajateljsko dejavnost registrirano različna društva in ustanove, "ta prave" založbe s širšim založniškim programom pa v tem trenutku v severovzhodni Sloveniji ni. Kako je z gospodarstvom, bodo boljše vedeli gospodarstveniki.

Miros: Kje sta Miško Kranjec ter Ferdo Godina, da ne živi več prav njun duh, prleški Stanko Vraz pa je še na slabšem?

Just: Kranjčev in Godinov duh veje iz njunih del, ki jih tudi danes še prebirajo, po Kranjčevih *Stricih* so že posneli film, tudi po Godinovi *Belih tulpikah* bi Bojan Labovič rad posnel film. Kranjčeva hiša v Veliki Polani je literarni muzej in tudi pisateljsko srečevališče, morda bo nekoč to postala tudi Godinova hiša v Ložiču na Bistrici. Oba, Godina in Kranjec, na svoj način živita tudi v sklopu Slovenske pisateljske poti, tako kot njuna prleška rojaka Kocbek in Kreft. Pravzaprav je že čas, da bi po zgledu prekmurskega Avgusta Pavla, ki ga imenujejo "zvesti sin dveh narodov", s podobno oznako ovenčali tudi Vraza in s kakšno njegovo literarno potjo okrepili slovensko-hrvaške literarne vezi. Če pa kakšen natančen merilec zvestobe

ne bi bil zadovoljen, bo šlo tudi brez prilastka zvesti, za namen literarne revitalizacije Vraza je dovolj "sin dveh narodov".

Miros: Kako je oživel Prekmurje ob 500-letnici protestantizma, saj je v Prekmurju veliko evangeličanov?

Just: Kar nekaj prireditev je že bilo, udeležil sem se na primer odprtja razstave *Po sledih prekmurske reformacije* v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota, kolikšen pa bo duhovni "izkupiček" te obletnice, težko presodim, ker se bo do konca leta verjetno zvrstilo še nekaj prireditev. Pač pa lahko povem, da Prekmurje pred dvema letoma ni izkoristilo potenciala 300-letnice natisa prve prekmurske knjige. Zvrstilo se je kar nekaj posamičnih dogodkov in projektov, ki pa se žal niso zlili v skupni praznik prekmurske besede in kulture, kaj šele v kakšno monografijo, ki bi jo pokrajina še kako potrebovala. Tako kot bi pomurska regija za svoj duhovni premislek potrebovala kakšen nov *Panonski zbornik*. Pa ga leta 2016, ko je minilo 50 let od izida *Panonskega zbornika*, ni bilo. Takrat, leta 1966, je v tem zborniku 36 avtorjev predstavilo glavne duhovne dosežke Prekmurja, Prlekije in Slovenskih goric. Minulo polstoletje je teh duhovnih dosežkov nanizalo toliko, da bi potrebovali trikrat obsežnejši zbornik, če bi jih hoteli evidentirati in vsaj v osnovnih obrisih strokovno ovrednotiti. Ob takšnih izpuščenih priložnostih za duhovno manifestacijo in kulturno promocijo sveta ob Muri, ki je sicer navdih za odlične umetniške stvaritve, se ne morem znebiti občutka, da je regija zapadla v svojevrstno duhovno mrtvilo, da tista tako opevana panonska duša nič več ne lebdi nad prekmursko ravnico in prleškimi vinogradi, ampak je poniknila v mrtvice in brazde duhovne sivine.

Miros: Je današnja prekmurska in slovenska ustvarjalnost podobna ledeni gori, na kateri večini spodrsne – izbrance pa dvignejo na vrh z dvigalom ali helikopterjem?

Just: Tako hudo ledeno to slovensko literarno pogorje vendarle ni, številni v potu lastne ustvarjalnosti pridejo na katerega od nižjih ali višjih vrhov. Kdaj pa kdaj skušajo kakšna literarna zavezništva ali kulturno-politične grupacije svoje člane pretihotapiti na vrh s helikopterjem, da bi skupaj uživali osvojitvene blagodati. To je sestavni del dogajanja na t. i. literarnih poljih, slovensko ni izjema. Ampak če nadaljujem v duhu planinske prispodobе, ki ste jo ponudili: tako kot gorniške srenje na dolgi rok ni

mogoče preslepiti z lažnimi vzponi, temveč obveljajo prvenstvene smeri, alpinistična virtuoznost ter ločevanje med večšimi plezalci in pohodniki, tako tudi literarno-estetsko sito časa loči zrnje od plev in na njem ostanejo le umetniška zrnca. Morda je to romantično idealistična predstava, ampak nekako se mi zdi, da v slovenskem literarnem pogorju število helikopter-skih prevozov še ni tako naraslo, da bi ne mogel verjeti vanjo.

Miros: Ob 500-letnici protestantizma ste pripravljali praznovanje 60. obletnice rojstva pesnika, kritika, literarnega urednika Sodobnosti, prijatelja Milana Vincetiča Vincija z izidom njegove knjige, a je okrepenel "za korak do raja" in ste mu pripravili *hommage*?

Just: Videl sem ga, Vincija, zjutraj na njegovi postelji. Ležal je na hrbtu, z rokami pod glavo, vse kaže, da ga je med spanjem zadela kap. Vabila na predstavitev njegovih izbranih pesmi, ki smo mu jo pripravili, so ostala neodposlana.

Miros: Prezgodaj je moral zapustiti ta svet iz tresljajev svoje iščoče duše.

Just: Iz tihe žalosti in samote je naš prijatelj Vinci ustvaril literarne svetove, ki bodo ostali. Na Parnas je prispel po daljši in težji poti. Obstaja prostor, kjer sila minevanja ne more gospodovati: to je prostor osebnega spomina, kjer se bomo še naprej družili z njim in se dotikali njegove večnosti, in tu je še obsežnejši prostor, v katerem bodo z Milanom vsi Slovenci v prostoru lepega, ki ga je ustvaril z umetniško besedo.